

УДК 821.0

DOI10.24412/2413-2004-2022-3-79-84

**ИНЪИКОСИ ОБРАЗИ АРДАШЕРИ
БОБАКОН ДАР
САРЧАШМАҶОИ АСРИ III
ЮНОНИЙ**

**ОТРАЖЕНИЕ ОБРАЗА
АРДАШЕРА БОБАКОНА В
ГРЕЧЕСКИХ ИСТОЧНИКАХ III века**

**REFLECTIONS OF THE IMAGE OF
ARDASHER BOBACON IN GREEK
SOURCES OF THE III CENTURY**

Юлдошев Абдулло, дотсенти кафедраи таърихи адабиёти факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, (Тоҷикистон, Душанбе)

Юлдошев Абдулло, доцент кафедри историю литературы филологического факультета Таджикского национального университета (Душанбе, Таджикистан)

Yuldoshev Abdullo, Associate Professor of the department of history of literature under the faculty of philology of the Tajik National University (Tajikistan, Dushanbe) E-MAIL: romish2004@inbox.ru

Вожаҳои калидӣ: *Кассий Дион, Геродиан, Ламбридий, Ардашери Бобакон, Александр Северус, Табарӣ, Саолибӣ, “Шоҳнома”*

Маълум аст, ки дар минтақаи шарқи баҳри Миёназамин ва Ховари Миёна дар оғозҳои ҳазораи якуми мелодӣ ду давлат империяи Рим ва шоҳанишоҳии Сосонӣ ҳукмфармой мекарданд. То қиёми Ардашери Бобакон Империяи Рим дар ин минтақа нуфузи бешитар дошт. Бо қиёми Ардашери Бобакон дар ибтидои асри III ва расман ба подшоҳӣ расидани ӯ ба соли 224 мизони қувваҳо то ҷое дигар мешаванд. Талошҳои низомие, ки байни Рум ва Эрон буданд, хомӯш намешаванд, балки авҷ мегиранд. Таърихнигорони юнонии асри III Кассий Дион ва Геродиан дар бораи ин талошҳо маълумоти фишурда, вале сарае додаанд, ки дар сарчашмаҳои деринатари юнонию сирийӣ арманӣ ва пасон сарчашмаҳои арабию мусулмонӣ ва “Шоҳнома” таъкид ва ё бозтоби худро ёфтаанд. Дар ҳама сарчашмаҳои мавриди назар образи Ардашеи Бобакон чун марди часур, сарлашқари тавоно ва подшоҳе, ки мехоҳад шоҳанишоҳии қудратманде бисозад, тасвир ёфтааст.

Ключевые слова: *Кассий Дион, Геродиан, Ламбридий, Ардашир Бобакон, Александр Северус, Табарии, Саалибии, “Шахнаме”*

Отмечено, что в первые века первого тысячелетия нашей эры на востоке Средиземноморья и на Ближнем Востоке правили два государства – Римская империя и империя Сасанидов. До воцарения Ардашира Бобакон Римская империя пользовалась доминирующим влиянием на упомянутых просторах. С началом восхождения Ардашира Бобакон в начале III века и с его воцарением в 224 году в определенной степени происходит изменение баланса сил. Вооруженные столкновения между Римом и Ираном принимают новые обороты. Греческие историки конца II-начала III веков, Кассий Дион и Геродиан, предоставляют сжатые, но достаточно правдивые сведения об этих столкновениях, находящие подтверждение или переизложение в более поздних греческих, сирийских, армянских, а позднее – в арабо-мусульманских источниках и в “Шахнаме”. В рассматриваемых нами источниках Ардашир Бобакон изображен как отважный муж,

талантливый полководец и царь царей, намеревающийся создать могущественное государство.

Key words: *Cassius Dion, Herodian, Lambridy, Ardashir Babakan, Alexander Severus, Tabari, Saolibi, "Shakh-Name"*

*It is common knowledge that in early centuries of the first millennium A.D there were two states which governed in the east of the Mediterranean coastal territory and in the Middle East - those ones of the Roman empire and the empire of the Sasanids. Before Ardashir Babakan's accession to the throne the Roman empire enjoyed a domineering sway over the spaces mentioned. The change in a balance of forces to a certain extent takes place at the very beginning of Ardashir Babakan's ascension at the start of the III-d century and his final **root striking** in the year of 224. New turns appear on the horizon with armed collisions between Rome and Iran.*

Greek historians of the end of the II-nd and the beginning of the III-d centuries Cassius Dion and Herodian provide terse, but adequately truthful data concerning the collisions in question; the facts having been confirmed or reexpounded in later Greek, Syrian, Armenian sources; in the course of historic time the formers were registered in Arabian - Moslemic origins, particularly in "Shakh-Name". The written monuments preserved the image of Ardashir Babakan as brave man, talented military leader and tsar of tsars who intended to create a majestic state.

Бино ба натиҷаҳое, ки дар таҳқиқоти эроншиносии шарқшиносии ҷаҳонӣ ба даст омадааст, нахуст сарчашмае, ки дар бораи қиёми Ардашери Бобакон маълумот медиҳад, ҳамоно “Таърихи Рим”-и Кассий Дион Коккейан мебошад. Соли таваллуди Кассий Дион охириҳои солҳои панҷоҳум ва аввалиҳои солҳои шастуми асри I мелодӣ тахмин мешавад. Ӯ тақрибан соли 230 вафот кардааст.

Кассий Дион дар “Таърихи Рим” асосан як эпизодро аз рӯзгори Ардашери Бобакон таъкид мекунад, ки ба гунаҳое дар сарчашмаҳои дигар, аз ҷумла сарчашмаҳои арабу мусулмонӣ ва “Шоҳнома”, мегузарад. Сухан дар бораи, ба истилоҳи имрӯза, “хутбаи барномавӣ” меравад, ки Ардашер баробари ба Истахр расидан ва ё таъмин намудани нуфузи сиёсии худ дар Истахр эрод карда буд.

Кассий Дион дар бораи Ардашер менависад, ки: “Ӯ барои мо ҳарифи хатарноке шудааст... ва изҳор кардааст, ҳама заминҳо, ки то баҳри Юнон аз қадим ба форсиён тааллуқ дошт, боз хоҳад гирифт, зеро ин ҳама ба форсиён ба мерос аз гузаштагони онҳо мондааст” (1, с.365).

Таъкиди Ардашер дар бораи бозгардонидани мулк, дар сиғае гуфта шудааст, ки бо “ҳуқуқи байналхалқӣ”-и ҳамон замон (ва ин замон инчунин) муҳолифат намекунад. Ардашер меҳодад он чиро бозгардонад, ки мулки эрониён буд. Ба қавли Саолибӣ дар “Ғураф”, вақте ки Ардашер аз Истахр ба фармонравоеӣ ноҳияҳо нома менависад, таъкид мекунад, ки “мулкро ба соҳибонаш” баргардонидааст (2, с.479). Нукта аҳамияти ҷавҳарӣ дорад. Дар акси ҳол Ардашерро ғосиб (узурпатор) мегуфтанд, на подшоҳи қонунӣ.

Он, ки Дион Кассий дар бораи ғалабаи Ардашер дар се муҳориба аз болои Ашкониён, ба дасти сипоҳи Ардашер соли 224 кушта шудани Ардавони V ва ба истехкоми Ҳазар (Натра) дар шимолу ғарби Байнаннахрайн ҳучум кардани лашкари Ардашер менависад, аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ба Рум хабар дар бораи хатари шоҳаншоҳии Сосонӣ тақрибан соли 230 расидааст ва мавриди андешидани чораҳои зарурӣ шудааст. Дион Кассий дар бораи чораҳое, ки бояд андешида шаванд, наметавонист чизе нависад, зеро ба соли 230 ӯ дар қайди ҳаёт набуд.

Дар бораи рӯзгор ва кирдори дигари халқҳои эронӣ умуман ва Ардашери Бобакон махсусан, Кассий Дион, агар тафсилоти кӯтоҳи хабари ба мақоми подшоҳӣ расидани Ардашерро ба инобат нагирем, маълумоте намодааст. Танҳо дар чое, ки сухан дар бораи Арбелла (Эрбили имрӯза) меравад, Кассий Дион зикр мекунад, дар наздикии Эрбил “Искандар Дороро торумор кард” (1, с.331).

Геродиан таърихнигори юнонӣ байни солҳои 180-250 зиндагӣ кардааст. Китоби ӯ “Таърихи салтанати императорӣ пас аз Марк”, пас аз Кассий Дион дувумин сарчашмаи юнонӣ мебошад, ки дар бораи халқҳои эронӣ, давлатҳои эронӣ, аз ҷумла дар бораи шоҳаншоҳии Сосониён, маълумотеро дарбар мегирад. Таърихи Геродиан рӯйдодҳоро аз соли 180 то 238 фаро гирифтааст. Асари Геродиан аз соли 1792 ба муомилот илмӣ ворид карда шудааст. Маълумоти Геродиан ҳамасри Дион Кассий дар бораи шоҳаншоҳ ва шоҳаншоҳии Сосониён ҷанбаҳои бештарро фаро гирифтааст.

Дар бораи қиёми Ардашери Бобакон ба ҳангоми салтанати император Александр Северус (208-235) Геродиан менависад, ки: “ба ногаҳ аз амирони Сурия ва Байнанаҳрайн номаҳо расиданд. Дар онҳо гуфта мешуд, ки Артаксеркс, подшоҳи форсиён портхоро торумор намуда, онҳоро аз фармонфармой дар Шарқ маҳрум сохта, Артабанро, ки пештар шоҳаншоҳи бузург мегуфтандаш ва соҳиби ду афсар буд кушт, ҳама халқҳои барбари ҳамсояро тобеъ кард ва онҳоро хирочгузори худ гардонд”.(3, с. 114). Ин ривояти Геродиан ба моҳият ба ривояти муаллифи беноми “Қорномаи Ардашери Бобакон”, ривояти ҳақим Фирдавсӣ дар “Шоҳнома” ва ҷанде сарчашмаҳои дигар муҳолифат намекунад.

Дар он номаҳо нуктае ҳам мегузашт, ки метавонист боиси парешонии қайсари Рум шуда бошад. Ба қавли Геродиан дар номаҳо инчунин омада буд, ки Ардашер “бо ҳамин қаноат намекунад ва дар он қаронаи дарёи Дачла наместонад. Ӯ ба қаронаи дигар ба қаламрави империяи Рум гузашта, Байнанаҳрайнро бо ғоратҳо хароб мекунад, ба мардуми Сурия таҳдид менамояд. Ҳама замини муқобили Европа, ки баҳри Эгей ва гулӯгоҳи Пропонтида (гулӯгоҳи Мармар) чудаҷаш мекунанду Осиёҷаш меноманд, замини падарони худ доништа, меҳодад аз нав ба шоҳаншоҳии Форс баргардонад. Ӯ таъкид мекунад, аз замони Куруш, ки нахустин шуда, салтанатро аз модҳо ба форсиён супорид, то Доро подшоҳи охиринаи форс, ки салтанати ӯро Искандари Македонӣ барҳам зад, ҳама ҷо то Иония (атрофи Измир) ва Кария (соҳили баҳри Адриатик) аз ҷониби волиёни форс идора мешуд. Бинобар ин ӯро месазад, ки барои форсиён пурра шоҳаншоҳиро, ки пештар доштанд, барқарор кунад” (3, с.114). Месазад ёдовар шуд, ки бино ба маълумоти Аммиан Мартселлин Шопури II ҳам дар номааш ба қайсари Рум Констансии II (337-361) тақрибан ҳамин гуна талабро пеш гузошта буд (4, с.61)

Аз рӯи бардошти румӣҳо аз Куруши Кабир ва Дорои I ёдовар шудани Ардашери Бобакон аз он гувоҳӣ медиҳад, ки Ардашер худро меросбари Пешдодиён медонист ва аз ҷаҳди буд, то империяи Ҳахоманиширо барқарор кунад. Месазад ба як нукта аҳамият дод, ки сухан дар бораи подшоҳи ҷавони давлати ҷавоне меравад, ки меҳодад пас аз панҷсад соли сукути давлати Ҳахоманишӣ ҳайбат ва азамати шоҳаншоҳии эронӣро барқарор кунад.

Дар “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ низ мазмуни изҳороти Ардашер, ки шоҳаншоҳии Ҳахоманиширо меҳодад барқарор кунад, омадааст. Ардашер чун ба Истаҳр мерасад ва ба ривояти Фирдавсӣ тарафдорони зиёд ҳам пайдо мекунад, аз рӯи таомул, ба тарафдорони худ чунин муроҷиат мекунад:

Зи ҳар шаҳр фарзонаву ройзан,
Ба назди ҷаҳонҷӯй гашт анҷуман.
Забон баркушод Ардашери ҷавон,

Ки “эй номдорони равшанравон,
Касе нест 3-ин номдор анчуман,
Зи фарзонаву мардуми ройзан,
Ки нашнид, к-Искандари бадгумон,
Чй кард аз фурӯмоягӣ дар чаҳон.
Ниёғони моро якояк бикушт,
Ба бедодӣ овард гетӣ ба мушт... (5, с.195)

Агар мо матни “Шоҳнома”-ро ба наср ва ба таъбирҳои имрӯза гардонем, ҳамон маънӣ метавонад ҳосил шавад, ки Ардашер дар ҳақиқат меҳоҳад, воқеияти сиёсӣ ва маъмурии то “Искандари бадгумон”-ро барқарор кунад. Яъне ҳамон маънӣ, ки дар ривояти Геродиан дар гузоришҳо аз амирони Сурия ва Байнаннаҳрайн ба қайсар расида буд.

Дар “Таъриху-р-русул ва-л-мулук”-и Муҳаммад ибни Чарири Табарӣ ин маънӣ та ҳадде равшан баён шудааст. Табарӣ менависад: “Ардашер меҳост интиқоми хуни Доро писари Доро писари Баҳман писари Исфандёрро бигирад, ки бо Искандар ба пайкор буду хоҷибонаш ўро бикуштанд. Ва подшоҳиро ба аҳлаш боз барад ва расму ниёғони салафи хешро, ки пеш аз ў мулуку-т-тавоиф буда буданд, пас орад. Ва шоҳӣ аз они як солор ва як шоҳ шавад” (6, с. 12; 7, с.141). Матни Табарӣ дар тарҷумаи Абулқосими Поянда ҳамон маъниро медиҳад, ки дар тасавури ҳарифони Ардашери Бобакон, аз ҷумла император Александр Северус, ҳосил шуда буд.

Раҳи дигаре, ки дар сюжети вобаста ба Ардашер дар ривояти Геродиан омадааст, ба ангезаи қайсар Александр Северус аз чунин гузоришҳо мебошад. Ин ҷо месазад ёдовар шуд, ки Геродиан Ардашерро “варвар” мегӯяд ва мардуми Эроншаҳро “варварон”. Маълум аст, ки дар Юнони қадим ва Рими қадим ҳама халқҳои аҷнабиҳо ба як оҳанги таҳқиromeзе “варвар” – чоҳил, нотарошида мегуфтанд. Ва Геродиан ҳамин корро кардааст.

Геродиан менависад, ки қайсар пас аз машваратҳо қарор мекунад, ки ба назди Ардашер сафорат фиридад ва ба ў нома нависад. Дар нома қайсар пешниҳод менамояд, ки Ардашер дар қаламрави худ бимонад ва оҳанги ҷанг накунад. Ардашер чунин пешниҳодро қабул намекунад (13, с.115). Ин ҷо метавон ишора кард, ки ин мулоҳизаи Геродиан нахустин маълумот дар бораи кӯшишҳои ҳалли дипломатии масъала байни шоҳаншоҳии Сосонӣ ва ҳарифон вай мебошад.

Геродиан, менависад, сабаби чунин муносибати Ардашер дар он дида мешавад, ки “ў нахустин аз форсиён буд, ки ба подшоҳии Ашкониён ҳучум намуда, подшоҳии Форсро барқарор кард. Маълум аст, пас аз Доро, ки аз подшоҳӣ Искандари Македонӣ маҳрумаш карда буд, дар давоми хеле солиёни зиёд мақдуниҳо ва ворисони Искандар қабилаҳои шаркиро ба кишварҳо тақсим намуда, подшоҳӣ мекарданд”. Геродиан тақроран менависад, ки Ардашер Ардаворро кушта, подшоҳиро ба форсиён баргардонд. Пас аз ин ў оҳанги ҷанги Рум мекунад (3, с. 115).

Баробари чунин сурат гирифтани масъала Александр Северус қарор мекунад, ки ба муқобили Ардашери Бобакон лашкар кашад. Вақте қайсар чунин иқдомро ба лашкар эълон мекунад, мегӯяд, ки “ як марди форсӣ Ардашер хоҷаи худ Ардаворро бикушт, ҳокимияти олиро ба форсҳо бидод” (3, с.115).

Аммо пеш аз он, ки ба иқдоми аскарӣ даст занад, қайсар боз ба он *форс*, ки Ардашерро дар назар дорад, сафорат мефиридад. Вале *барбар*, ки боз ҳам Ардашерро дар назар дорад, сафоратро ноком бозпас мегардонад. Дар навбати худ Ардашери Бобакон ҷорсад нафар мардони баландқомат ва хуш сарулибосу савори аспҳои оростаю камонварро ҷудо намуда, ба назди қайсар мефиридад. Аз оҳанги нигориши Геродиан ғараз аз фиристодани чунин сафорат муҳокима ё пешниҳоди ҳалли мусолимамомези масъала набуд. Ғараз, аз оҳанги Геродиан, бо

андоми хеш ва лавозимоти чангии хеш таъсире гузоштан ба румиён будааст. Сафорат хангоми ба хузури император расидан чунин эълонро раво медонад: “Подшоҳи бузург Ардашер фармон медиҳад, ки румиён аз Сурия ва ҳама бахшҳои Осиё, ки муқобили Европа ҷойгир аст, бираванд. Ва ба форсҳо соҳибӣ намудани тамоми заминҳоро то Иония ва Кария ва мардуми он чоро, ки баҳри Эгей ва Понт (гулӯгоҳи Мармар) чудо мекунад, вогузор намояд, зеро он ҷойҳо мулки меросии форсҳо мебошад” (3, с.116).

Қайсар чун ин суханҳоро мешунавад, то ҷое меъёрҳои дипломатиро нодида гирифта, фармон медиҳад, ин чорсад нафарро боздошт кунанд, зару зеварашонро бигиранд ва худашонро ба дехоти Фригия (пахное дар Осиёи Хурд) бо вогузор намудани замини кишт, бадарға намоянд (3, с.116). Дар “Шоҳнома” ва дар сарчашмаҳои арабу мусулмонӣ вобаста ба муносибатҳои Сосониён бо Руму туркҳо хеле ишораҳои рафтааст, ки новобаста ба вазъи муносибатҳо масунияти сафирон нигоҳ дошта мешуд. Аммо ин ҷо бори аввал мегузаранд, ки қайсари Рум, лозим донистааст, ки ба эътиборҳои дипломатӣ арҷ гузошта нашавад.

Александр Северус бино ба гузориши Геродиан вақте сипоҳи анбӯҳеро сафарбар мекунад, он сипоҳро ба се бахш тақсим намуда, ҳар бахшро ба самте ба тарафи хоки Эроншаҳр мефиристад. Фармондеҳии як бахши сипоҳ, бахши марказиро ҳуди қайсар ба ӯҳда мегирад. Дар ин росто Геродиан маълумотеро дар бораи подоши пулии чанговарон баён намуда, қайд мекунад, ки барбарон чун румиён ба чанговарон подош намедиҳанд (3, с.117).

Ардашер барои пеш гирифтани лашкаре мебарояд, ки ба самти Арманистон фиристода шуда буд. Сипас чун хабар мерасад, ки румиён ба ҳамвориҳои Порт расидаанд, Ардашер бо қисме аз аскар ба ёрии лашкариёне, ки дар он ҳамвориҳо буданд, шитоб мекунад. Ин лашкари Рум умед дошт, ки ҳуди қайсар аз онҳо пуштибонӣ мекунад ва чашмдор набуд, ки ҳуди Ардашер бо онҳо ворида муқориба мешавад. Аммо кор ранги дигар мегирад. Геродиан менависад: “Аммо Александр онҳоро фиреб дод, зеро на лашкаро овард, ё аз тарс, ки ҷони худро барои давлати Рим ба хатар нагузорад, ё ба хотири исрори модараш, ки хеле фарзандпарвар буд, ворида муқориба нашуд. Модар хурӯши мардонавори ӯро медошт ва ӯро бовар мекунонд, ки дигарон бояд ҷони худро барои ӯ ба хатар гузоранд, ӯ набояд ворида муқориба шавад” (13, с. 117). Хулосаи муқориба басо ғайриҷашмдошт буд. Ин бахши лашкари Рум ҳама кушта мешаванд. Дар ин бора Геродиан чунин менависад: “Ин шикаст барои румиён басо ногувор ва гӯшношунид буд, зеро қувваи бузурге ба ҳалокат дучор шуда буд”. Дар бораи Ардашер ҳамин муаллиф менависад, ки: “ин омад дар чунин кори бузург ба дили Ардашер умедро барои қорнамоиҳои боз ҳам бештар ҷо намуд (3, с.118).

Ногуфта намонад, ки нигоришҳои муаллифон юнонӣ дар баъзе ҳолатҳо метавонанд хилофи воқеияти таърихӣ бошанд. Чунин ҳолатҳоро, ба андешаи мо, салоҳи сиёсӣ ва ё эътиқоди юнонгарой тақозо мекард. Дар бобати шиикости Александр Северус дар муқориба бо Ардашер Элий Лампридий муаллифи як бахши китоби “Таърихи бузургон” (История августов), ки сарчашмаи асри IV мебошад ва ба шарҳи ҳоли императорони Рум бахшида шудааст, назари дигар баён шудааст. Лампридий менависад: “Сипас бо омодагии бузурги аскарӣ ба Форс равон шуда, аз болои подшоҳи қудратмандтарин Артаксеркс ғалаба кард. Ҳуди Александр, чанговаронро шерак карда, аз қаронаҳои сипоҳ мегузашт ва дар масофаи расидани партови найза қарор дошт”. Сипас дар сенат баромад карда, Александр Северус боз дар бораи пирузии худ дар набард бо Ардашер ба як оҳанги тантанавӣ ҳисобот додааст. (8, с.29-30). Дар доираҳои муҳаққиқони таърихи Рум маълумоти Элий Лампридий мавриди муносибати ҷиддӣ қарор нагирифтааст. Хоса, ки ду-се сол пас Александр Северус ва модари ӯ дар натиҷаи як ошӯби аскарӣ соли 235 кушта мешаванд.

Муҳакқиқони эронӣ бар ин назаранд, ки дар масъалаи он ки “оё Ашкониён дар садаи эҷоди ҳукумате дар идомаи ҳукумати Ҳахоманишиён буданд, чун ишороти маҳдуд ва муҳамае дар манобеъ наметавон ёфт”. Вале ишорате маълум аст, ки подшоҳи Ашкони Ардавони II, ки аз соли 128 то 123 пеш аз мелод подшоҳи мекард, сафорате ба қайсар Тибериус дар мавзӯи бознигарии қаламрави Ҳахоманишиён фиристода буд (9, с.2).

Дар “Вақоъномаи Арбил” (The Chronicle of Arbela) сарчашмаи асри VI, ки ба забони сириёӣ навишта шудааст, гуфта мешавад, ки хонадони Сосони таҷрибаи муайяне дар ҷангҳо бо Ашкониён пайдо карда буд, то оҳанги марзҳои Рум кунанд. (9, с.5).

Ҳамин тавр дар нигориши Кассий Дион ва Геродиан ташаккул ёфтани қувваи нави сиёсӣ ва аскарӣ ба ҷои Ашкониён инъикос ёфтааст. Ин қувва дар камтар аз даҳ сол ба ҷое расида буд, ки бо армияи муназзами Рум сар ба сар шавад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Кассий Дион Коккеян. Римская история. Книги LXIV-LXXX. - Санкт-Петербург, 2011.- 456 с.
2. Саолибӣ Абу Мансур “Ғурау ахбори мулуки-л-фурси ва сияриҳим” /Саолибӣ Абу Мансур. - Техрон, 1963. – 828 с.
3. Геродиан. История императорской власти после Марка. - Москва, 1996. - 301с.
4. Дмитриев.В.А. Аммиан Марцеллин и персы / Дмитриев.В.А. - Москва, 2003.- 292 с.
5. Фирдавси Абулқосим, “Шоҳнома”, ҷ.7. - Душанбе, 1966.- 652 с.
6. Табарӣ Муҳаммад ибни Ҷарир. “Таъриху-р-русӯли ва-л-мулк”, ҷ. II, Қоҳира, 1979. – 239 с.
7. Абулқосими Поянда. Таъриху-р-русӯли ва-л-мулк” таълифи Муҳаммад ибни Ҷарири Табарӣ, ҷ. II. – Техрон, 2011.- 274 с.
8. Лампридий Элий. Жизнеописания августов. XVIII. Александр Север. Властелины Рима.- Москва: Наука, 1992.- 49 с.
9. Тиллоӣ Парвиз Ҳусайн, Ҷарфӣ Мустафо. Воқоии шохисҳои таърихӣ дар сӯҳбатҳои марзии Ардашири Бобакон дар қиблаи императории Рум // Фаслномаи илмӣнаҷӯиҳои таърихи ислом ва Эрон: Донишноҳи Заҳро. Соли 20, давраи ҷадид, шумораи 7 (87), тирамоҳи 1389 (2011).

Reference Literature:

1. Cassius Dion Cocceyan. Roman History. Books LXIV-LXXX. Saint Petersburg. 2011.- p. 365; 456.
2. Saolibi Abu Mansur. Descriptions of the Lives of Persian Princes who Didn't Reach their Maturity Age. Tehran. 1963.-479; 828 pp.
3. Herodian. The History of Imperial Power after Marc. Moscow. 1996.- 114; 301 pp.
4. Dmitriev V.A. Ammian Marcellin and Persians. Moscow. 2003.- 61; 292 pp.
5. Firdawsi, Abulkosim. Shakh-Name. Volume 7. Dushanbe. 1966.-195;652 pp.
6. Tabari, Mukhammad ibn Charir. "Tarihu-r-rusuli va-l-muluk" Volume II. Kohira. 1979.- 12; 239 pp.
7. Poyanda, Abulkosim. "Tarihu-r-rusuli va-l-muluk". Compiled by Muhammad ibni Charir Tabari. Volume II. Tehran, 2011.- 141; 274 pp.
8. Lampridiy, Eliy. Description of the Lives of Augusts, XVIII. Alexander Sever. In the book: The Lords of Rome. Moscow: Science. 1992.- pp. 29-30; 49pp.
9. Tillo, Parviz Husayn; Djarf Mustafafo. Quest of Factors which Exercised Influence over the Policy Pursued by Ardashir Babakan in Relation to the Roman Empire. The Section of the Scientific Research of Islam and Iran. Zahro University, year 20, Jadids epoch, N°7 (87), autumn of 1389 (2011).- p.2